

MADANIYAT VA SAN’AT MILLIY QADRYATLARNING TIMSOLI SIFATIDA

Yo‘ldashev Safoxon A‘loxon o‘g‘li
Namangan davlat universiteti
Tarix yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola milliy qadryatlar hamda madaniyat, ularning o‘zaro uyg‘unligi hamda san‘at qadryatlar tizimining ta‘sirchan vositasi ekanligi borasidagi fikr mulohazalardan iborat

Kalit so‘zlar: madaniyat, san‘at, qadryat, ijtimoiy qatlam, mentalitet

Asrlar davomida bir hudud va bir makonda yashagan muayyan ijtimoiy guruh hamda yagon turdosh irq vakillarining turli xildagi omillar, tabiat hodisalari, ijtimoiy jarayonlar va e‘tiqodining ta‘sir nuqtai nazaridan kelib chiqib muayyan o‘ziga xos qadryatlari va urf-odatlar, mentaliteti va an‘analari vujudga keladi. Davrlar hamda turli ijtimoiy bosqichlar o‘tishi bilan ushbu qadryat hamda an‘analar sekin astalik bilan taraqqiy etadi va sayqallanadi, aholi turmush tarzi va ular hayotining ajralmas bir qismiga aylanadi. Qaysidir ma‘noda qadryat hamda an‘analar mazkur millat uchun muayyan talab hamda yo‘nalishlar, turli qulaylik va ba‘zi jarayon hamda hodisalar, amallardan cheklanish, turmush tarzi, hayot sohasining turli jabharidagi jarayonlarda tizimli fenomen vazifasini o‘taydi deyish mumkin. Muayyan hududdagi ijtimoiy guruh, irqalar va yoki millatlarning qadryatlari, urf-odat va an‘analari o‘sha qatlamning ijtimoiy ko‘zgusi hisoblanadi. Unda o‘sha xalqning, o‘sha millatning uzoq yillik orzu umidlari, maqsad hamda umidlari, o‘zlari uchun mukammal hisoblagan timsollari, ezgulik va yovuzlik, johillik va saodat, xudbinlik va bahillik kabi sifatlar tasviri ostidagi o‘xshatishlar, og‘ir damlarda insonar hayotini saqlab qolgan vaqt, jarayon hamda muayyan hududlarga nisbatan o‘zgacha ijtimoiy munosabat hamda mulohazalarning vujudga kelishi, sekin astalik bilan uning boyib borishi qadryatlar tizimining karakterli jihati hisoblanadi deyish mumkin. Milliy qadryatlar hamda an‘analar turli yo‘sinda va ko‘rinishda millat va jamiyat hayotining deyarli barcha sohalarida namoyon bo‘ladi. Shunday timsollardan biri milliy madaniyat hisoblanadi. Xususan mamlakatimiz Prezidenti Sh. Mirziyoyev bu masalaga to‘xtalar ekan:”Biz yaratayotgan yangi O‘zbekistonning mafkurasi ezgulik, odamiylik, gumanizm g‘oyasi bo‘ladi. Biz mafkura deganda, avvalo, fikr tarbiyasini, milliy va uuminsoniy qadryatlar tarbiyasini tushunamiz. Ular

xalqimizning necha ming yillik hayotiy tushuncha va qadryatlariga asoslangan” deb ta’kidlaydi.

Madaniyat so‘zining lug‘aviy jihatdan tahlil etadigan bo‘lsak, ushbu so‘z arabcha madina (shahar) so‘zidan kelib chiqqan. Ushbu talqinga sabab sifatida arablar o‘z davrida aholini ikki qatlamga, ya’ni ko‘chmanchi hamda o‘troq turmush tarzida yashaydigan insonlarga ajratilgan. Ko‘chmanchi aholi muayyan joyda yashamagan va doimiy tarzda ko‘chib yurishgan, o‘troq aholi esa yagona hududda doimiy yashash natijasida muayyan turmush tarziga erishishgan. Shunga nisbat bergan holda madaniyat tushunchasiga urg‘u beriladi. Sekin astalik bilan madaniyat tushunchasi ijtimoiy muhit hamda jamiyat hayotidagi o‘zgarishlar natijasida boyib bordi. Hozirgi kunda biz uchun madaniyat bu inson faoliyati va shu faoliyatning ahamiyatini belgilovchi ramziy qurilmalar va asarlar majmuidir. Madaniyat musiqa, adabiyot, badiiy tasvir, me’morchilik, teatr, kinomatografiya, turmush tarzi kabi faoliyatlarda namoyon bo‘lishi mumkin. Madaniyat – jamiyat, inson ijodiy kuch va qobiliyatlari tarixiy taraqqiyotning muayyan darajasi. Kishilar hayoti va faoliyatining turli ko‘rinishlarida, shuningdek ular yaratadigan moddiy va ma’naviy boyliklarda ifodalanadi. Madaniyat tushunchasi asosan muayyan tarixiy davr, konkret jamiyat, elat va millat, shuningdek, inson faoliyati va turmushining o‘ziga xos sohalarini izohlash hamda ifodalash uchun qo‘llaniladi. Umumiy qilib aytadigan bo‘lsak, madaniyat bu avvalo har bir jamiyat va ijtimoiy qatlam, elat va millatlarning doimiy tarzda takrorlanish natijasida hayotiy xususiyat hamda umumlashgan ahloq-odob, yurish turish holatlaridan tortib, so‘zlashish jarayonidagi xususiyat va o‘ziga xoslik, muayyan amaliy ishlar, yaratish, ijtimoiy munosabatlarga kirishish va boshqa jarayonlarni o‘z ichiga olgan yaxlit tushuncha hisoblanadi. Shuningdek o‘zida inson hayoti davomida qo‘llaydigan va umum e’tirof etilgan norma sifatida amal qilinadigan tushunchalar, tartib qoidalarni tarmoqlashtirgan holda individual qo‘llash uchun asos bo‘la oladigan mustaqil tizimli tushuncha ham hisoblanadi.

Bevosita milliy qadryatlarda muayyan xalq va millatning orzu intilishlari, maqsad hamda an’ana, urf-odatlarini shakllanadigan bo‘lsa, madaniyat orqali ushbu jarayonlar amaliyotga o‘tadi va o‘zining insonlar turmush tarzida va hayot faoliyatida aks etishi bilan harakterlanadi. Xususan, milliy qadryatlarimiz tizimida o‘zidan yoshi katta hamda ulug‘ bo‘lgan insonlarga salom berish hayrli amal hisoblanadigan bo‘lsa, uni bevosita amalga oshirish o‘zbek madaniyatining asosini belgilovchi omillardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga qadryatlarimiz tizimidagi o‘zaro hurmat, nuroniylarni e’zozlash hamda ota-ona hamda farzand o‘rtasidagi

munosabatlar ham madaniy jihatdan ham huquqiy jihatdan mustahkamlangan masala hisoblanadi desak mubolag'a bo'lmaydi. Shuni ham alohida ta'kidlash kerakki, uzoq yillar davomida shakllangan milliy madaniyatimizning asosini qadryatlarimizning fundamental jihatlarni qamrab olgan ahloq-odob masalalari tashkil etadi. Ushbu ahloq odob qoidalariga amal qilish hamda uni kelgusi avlodlarga yetkazish jamiyatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Milliy me'morchilik hamda hunarmandchilik, qo'shiqchilik va folklor, baxshichilik va boshqa ijtimoiy jarayonlarga ham nazar tashlaydigan bo'lsangiz, unda milliy qadryat hamda an'analimiz, milliy ruhimizni gavdalandirgan timsollarni o'zida aks ettirganligini ko'rishingiz mumkin. Shu bilan birga oddiygina insonlarning kiyinish madaniyatiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, unda har bir hudud hamda ijtimoiy muhitning o'ziga xoslik elementlarini, umumiy hamda bir biridan faqr qiladigan jihatarini ko'rishimiz mumkin.

San'at ham bevosita milliy qadryatlarning asosiy hamda shu bilan birga ta'sirchan, rang-barang va o'zgacha timsollaridan biri hisoblanadi. San'at qadimiy tarixga ega bo'lib, u jamiyat taraqqiyotining ilk bosqichlarida mehnat jarayoni, kishilar ijtimoiy faoliyatining rivojlanishi bilan bog'liq holda vujudga kela boshlagan ijtimoiy jarayon hisoblanadi. San'at insonlarning estetik talablarini qondirish bilan birga, o'z taraqqiyotining turli davrlarida jamiyat a'zolarini ma'lum ruhda tarbiyalash, ularni aqliy va hissiy jihatdan rivojlantirish vositasi sifatida xizmat qilib kelgan, ularning turli maqsad, his tuyg'u, manfaat hamda ideallarini ifoda etgan. San'at insonning moddiy va ma'naviy faoliyatidagi bilimi, tajribasi, mahorati va qobiliyatlarini namoyon etuvchi badiiy ijodiyot mahsulidir. San'at ison idealining, uning ichki olamida aks etgan rangdor bo'yoqlarning, yangi bir dunyoning zohiriy jihatdan aks etishi va inson dunyoqarashi, mavjud obe'ktiv dunyo va undagi hodisalarga bo'lgan munosabatining qaysidir predmetga tabiiy ta'sir etish orqali rang barang va nozik tarzda namoyon qilish jarayonining umumiy tasnifi hisoblanadi. San'at milliy qadryatlar hamda an'analarning bevosita turli bo'yoqlar hamda yondashuvlar asosida aks etishi, uning ichki olam hamda harakterini boshqalarga ta'sirchan tarzda yetkazish hamda ushbu qadryatlarning kelgusi avlodlarga me'ros sifatda qoldirishiga za'min yaratuvchi asosiy vosita hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda, san'at jamiyat ijtimoiy hayotining o'ziga xos tarzda, muayyan bir ijtimoiy davr muammolari, yutuqlari hamda hodisa jarayonlarini o'zida aks ettirishi hamda tarbiyaviylik, yo'naltirish hamda rag'batlantirish funksiyalari bilan ham ajralib turadi. Shuningdek san'at milliylik elementlarini targ'ib qilish

hamda uni saqlagan holda avlodlarga yetkazishning samarali vositasi ham hisoblanadi.

Hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan bir davrda, jahon miqyosida har soniya yangi axborotlar, turi xilda ma'lumot hamda lavhalar ijtimoiy tarmoqlar hamda xalqaro internet tarmogi orqali tarqalayotgan bir sharoitda, milliy ma'naviyatimiz, milliy qadryatlarimiz, mental xususiyatimiz, o'zligimiz hamda milliy madaniyatimizni saqlab qolish hamda ularga hurmat hissini, milliy ruhni shakllantirish dolzarb masala hisoblanadi. Dunyo miqyosida “ommaviy madaniyat” nomi ostidagi turli xalqalar va millatlar, ayniqsa poklik hamda ozodalik, o'zaro hurmat hamda or-nomus, iffat va sharm hayo ustiga qurolgan sharq jamiyati uchun butkul to'g'ri kelmydigan. Inson hayot tarzini befoda o'yin-kulgu, aysh-ishrat bilan o'tkazishni, uning milliy va umuminsoniy qadryatlarni unutib, ongsiz individ holatiga keltirishni targ'ib qiluvchi g'oyalar va madaniyat oqimlari vujudga kelmoqda. Uning ta'siri ostida esa millat o'zining milliy karakteri hamda uzoq yillik tarixiy tajribasi natijasida sayqal topgan madaniyat tizimidan mahrum bo'lmoqda. Bunday vaziyatda insonlar ongi shuuriga san'atning ta'sirchan vositalari orqali o'zligimizning go'zal va takrorlanmas qirralarini ochib berish, uning jamiyat va millat hayotidagi o'rnini tushuntirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, har qaysi millat va jamiyat, muayyan irq hamda ijtimoiy guruhning uzoq yillar davomida shakllangan milliy qadryatari hamda an'analari, urf-odat va milliy mental xususiyatlari ushbu millatning ruhini, ichki olami, orzu intilishlari, ezgu maqsadlari, oldida turgan ijtimoiy vazifalari, tarixi hamda buguni, ijtimoiy o'rni hamda karakterini belgilab beradi hamda ularning bus butun holda saqlab qolinishi millatning tirikligi, uning mavjudligining asosiy belgisi va xususiyati hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari bo‘yicha videosektorda so‘zlagan nutqidan. 19.01.2021
2. B.Isoqov. Ma’naviyat - taraqqiyot mezon. Namangan 2018. Namangan.
3. Internet ma’lumotlari